

Decentralisaties vragen vertrouwen in lokale democratie

De omarming van de participatiesamenleving lijkt een Paulusbekering van bijna alle politieke partijen. Maar is het ook een waar geloof? Rutte II geeft participatie komend jaar vorm met de decentralisaties in het sociaal domein. Voor het slagen hiervan moet echter principiëler vanuit de samenleving worden gedacht. Recentralisatie ligt anders in het verschiet bij problemen straks: een centraliserende en controlerende centrale overheid, als reactie op onverwachte effecten van incidenten die met de decentralisaties gepaard zullen gaan.

door Peter
Cuyvers, Albert
Jan Kruijer &
Maarten
Neuteboom

Deels is dat al gaande. Het rijk predikt ruimte, maar tuigt intussen monitors, controle-instrumenten en formats op zodat de gemeenten en burgers straks gaan handelen zoals de rijksoverheid dat graag ziet. Regietafels, transitiecommissies, transitieautoriteiten en escalatieladders moeten gemeenten in het gareel krijgen. Achter de decentraliserende verzorgingsstaat doemen de contouren van een centraliserende controlestaat op. Waar 'achter de voordeur' en 'aan de keukentafel' mensen tot participatie worden aangezet, worden ze een beleidsinstrument om overheidsdoelstellingen te realiseren. Maar in een democratie is de samenleving geen verlengstuk voor de uitvoering van beleidsplannen. Wie niet wezenlijk op burgers vertrouwt, ziet de decentralisaties eerder als een functioneel instrument, dan als een ideologische keuze.

Instrumentele benadering

Samenhangend beleid dat de participatiesamenleving faciliteert en niet frustrereert is nodig. Gemeenten moeten de juiste bevoegdheden krijgen en meer financiële speling krijgen door het vergroten van de fiscale autonomie van gemeenten. Verder moet worden voorkomen dat decentralisatie dwingt tot gemeentelijke herindeling. Zonder menselijke maat is maatwerk namelijk onmogelijk. Dat maatwerk zal leiden tot verschil, maar dat is beter dan terug te vallen in onwerkbaar bureaucratie, verstikkende regel drift en willekeurige gelijkheid. De vraag is of het zal lukken. De benadering van het kabinet is allereerst te instrumenteel. Leidend zijn de noodzaak om de rijksbegroting op orde te krijgen en de financieel-economische onhoudbaarheid van de verzorgingsstaat. Dit maakt de herontdekking van de kracht van de samenleving begrijpelijk, maar betekent niet dat het kabinet echt principiëel vanuit de samenleving denkt.

Liefdesverklaringen

Een tweede argument is eveneens uit nood geboren: in een netwerksamenleving kan de overheid moeilijker centraal sturen. Dit feit en het moreel falen van marktspelers, zoals banken en maatschappelijke organisaties als woningbouwcorporaties, kunnen verklaren dat de samenleving gezien wordt als oplossing. Maar na jaren van wantrouwen hebben de huidige liefdesverklaringen aan burger en samenleving toch iets onwerkelijks. De begrippen decentralisatie, participatiesamenleving en burger-

kracht worden daardoor besmeurd met beleidsjargon en staan in het teken van harde bezuinigingen. Kortom: zowel ideologisch als in de doordenking van de consequenties van de participatiesamenleving schiet het kabinet-Rutte II tekort. Enerzijds stelt de premier dat de participatiesamenleving 'al lang bestaat' anderzijds legitimeren beleidsmakers hun interventies om de 'participatiesamenleving' mogelijk te maken. Liberalen lijken weinig te vertrouwen op het vermogen van de burger om het zonder overheid te kunnen en stellen daarom regels op om participatie af te dwingen. Sociaaldemocraten proberen gemeenten vooral te sturen op een minimale vorm van afgedwongen solidariteit. Daarmee zijn de decentralisaties nu al kinderen van gescheiden ouders. Niet een visie op lokale democratie, maar de noodzaak om de centrale verzorgingsstaat te veranderen staat centraal. Maar juist in de decentralisaties kan een opleving van de democratie schuilen. Kleinschaligheid kan leiden tot betrokkenheid, en dat leidt weer tot participatie. Participatie voert vervolgens tot het besef dat niet alleen het directe eigenbelang geldt in het publieke domein, maar dat een 'welbegrepen eigenbelang' noodzakelijk is voor een duurzame en gezamenlijke oplossing van publieke problemen. Alexis de Tocqueville definieerde dat als de kern van de democratische samenleving: het opofferen van kortetermijneigenbelang voor een gezamenlijk belang. Zo ontstaat een democratische ervaring tussen burgers door het gezamenlijk oplossen van problemen. Die mogelijkheid van de democratische ervaring is door de verzorgingsstaat onmogelijk gemaakt en kan nu worden teruggebracht. De kracht van de decentralisaties schuilt dus niet zozeer in bezuinigingen of in het redden van de verzorgingsstaat, maar in het verduurzamen van de democratie. Juist in de alledaagse ervaring, dicht bij huis, ontstaat de democratische ervaring. Immers: daar ontstaan gezamenlijke problemen voor mensen. Daar hebben zij zorg nodig, onderwijs, een buurthuis, een buurtsuper en gezelligheid. En daar kunnen burgers hun gezamenlijke problemen oplossen. Dat wil zeggen: als ze ruimte krijgen om daar zelf vorm aan te geven. Dat is niet zozeer van belang omdat de verzorgingsstaat daarmee betaalbaar wordt, maar omdat burgers dan weer eigenaar worden van het publieke domein. Daarvoor is allereerst een principiële, en niet zozeer een instrumentele aanvaarding van het primaat van de samenleving nodig. •